

ПЕРЕДУМОВИ ВИВЧЕННЯ ПЕДАГОГІКИ ЯК НАВЧАЛЬНОГО ПРЕДМЕТУ В ДУХОВНИХ АКАДЕМІЯХ УКРАЇНИ ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ ХХ СТ.

Бурхливий для Російської імперії початок ХХ ст. — час масштабних соціальних та політичних перетворень, революцій і суспільних катаклізм — не оминув вищі духовні навчальні заклади. Ліво-радикальні віяння російської революції 1905 р. спочатку відгукнулися тут студентськими заворушеннями, а згодом у середовищі академічної професури утворився міцний ліберальний осередок, гуртуючим стрижнем якого була вимога негайного реформування вищих духовних навчальних закладів країни. Вища церковна влада змушена була піти на поступки і надати в 1906 р. академіям часткову автономію [1]. Раду академії очолили професори лівої політичної орієнтації, так звані "прогресисти", з середовища яких 6 вересня 1907 р. вперше таємним голосуванням було обрано ректора. Ним став професор кафедри біблійної археології Олександр Глаголев. Ще за рік до того, 31 серпня 1906 р. таким же чином професора Володимира Рибинського було обрано новим інспектором. Друга частина академічної корпорації складалась із консервативно налаштованих професорів, які не поділяли поглядів лібералів на майбутнє духовної освіти в Російській імперії. У цьому угрупованні особливо виділялися професори крайньоправої орієнтації, насамперед, В. Півницький та С. Голубєв.

Незабаром ситуація у країні, а згодом і в духовно-освітньому середовищі змінилася на користь консервативних кіл: 1908 р. Синод провів ревізію духовних академій, в результаті якої реформи в Київській Академії було піддано критиці. Причиною став вкрай недобррозичливий відгук ревізора архієпископа Волинського Антонія (Храповицького). Як наслідок усі нововведення скасовувалися, і в повному обсязі відновлювалась дія статуту 1884 р.

З 1909 р. розпочалася робота зі створення проекту нового статуту духовних академій Російської Імперії, до розробки положень якого було залучено переважно консервативно налаштованих професорів та церковних діячів. Саме тоді проявилися приховані розбіжності між "охранителями" та "ревнителями" в баченні навчально-наукових завдань духовних академій: перші наголошували на наукових завданнях академій, інших, передовсім, цікавили церковно-практичні потреби. Зрештою, "ревнителі" висловилися за принципову перебудову системи вивчення богослов'я, за розкриття у ньому насамперед, "церковного, богооткровенного" елемента. На їхню думку, нова система, мала готувати в духовних академіях не вченого спеціаліста, а, насамперед, освіченого пастиря. Саме ця позиція "ревнителів" відштовхнула від них значну частину професорів-"охранителів".

У 1910-1911 рр. прийнято новий академічний статут. Попри позитивні моменти (збільшення кількості кафедр, введення нових предметів тощо), цим актом було суттєво обмежено академічну науку, вимагалось "навіть світські предмети викладати в духовних академіях не об'єктивно, а з якого-небудь виняткового богословського погляду" [1, с. 14]. Владу в Академії остаточно прибрали до рук консерватори, ліберально налаштовані професори зазнали утисків.

Початок Першої світової війни та подальші події завадили налагодженню стосунків у академічному середовищі. Усі намагання новопризначеного (6 серпня 1914 р.) ректора Дмитрія (у чернецтві Василя) Богдашевського нормалізувати ситуацію в Академії були зведені нанівець обставинами часу. Повноцінна навчально-наукова робота в стінах Академії більше ніколи не поновилась. Повалення самодержавства Лютневою революцією започаткувало докорінні, хоч і недовготривалі, зміни академічного устрою. 8 березня 1917 р. на позачерговому засіданні Ради КДА прийнято рішення про її розширення, введення до її складу доцентів, в.о. доцентів та позаштатних професорів. Відновили у професорському званні й членстві в Раді звільненого кілька років перед тим за ліберальні погляди одного з провідних фахівців КДА професора Василя Екземілярського. Прагнення до змін було задекларовано створенням спеціальної комісії, яка займалася внесенням змін до академічного статуту. У 1917 р. діяв лише тимчасовий статут духовних академії. Викладачі та професори Академії активно долучилися до процесів реорганізації церковно-громадського життя в Україні.

У молодій українській державі одним із першочергових виявилось питання українізації політичного, суспільного та культурного життя. Не минуло воно і вищі духовні навчальні заклади. Спочатку академічна корпорація прохолодно поставилася до українського руху, але згодом, з огляду на політичні реалії, вона переорієнтувалася на співпрацю з українською владою. На початку 1918 р. професорсько-викладацька спільнота обговорила питання українізації, а невдовзі ректор повідомив Народне міністерство освіти про те, що академічна Рада порушила перед Святішим Синодом клопотання про відкриття трьох кафедр українознавства: історії, мови та літератури [1, с. 133]. Назагал ставлення студентів та викладачів Академії до українського питання було різним.

"З професорів ніхто себе не виявляв українцем, хоч між ними були такі, що не крились зі своїми симпатіями до українського руху й давали можливість студентам науково опрацьовувати теми з українського життя" [2, с. 76], — так стверджував протоієрей Ф. Кульчинський. Серед прихильників українства він називав прізвища Володимира Завітневича, Миколи Мухіна, Михайла Оксіюка, Михайла Скабаллановича і, особливо, Миколи Петрова. Аналіз поглядів окремих викладачів КДА підтверджує твердження протоієрея Ф. Кульчинського. Адже Російська Православна Церква ніколи не мала особливих сентиментів до всього українського, а її політика, спрямована на русифікацію краю, відзначалася відвертою антиукраїнською спрямованістю. Чиновники духовного відомства у Петербурзі, та й дехто з викладачів КДА, до українства здебільшого ставились скептично чи іронічно, а інколи й вороже (про що свідчить випадок із заборонаю Миколі Петрову видавати "Історію української літератури" [2] та антиукраїнські настрої консервативно налаштованих професорів у час Української революції). Разом з тим, показовим зразком українофільства людини, котра стільки зробила для українства, є росіянин за походженням, професор КДА Микола Петров.

Студенти Академії підтримали гасла повернення до національних витоків — у травні 1917 р. вони провели з'їзд, на якому більшістю голосів ухвалили рішення про поступову українізацію навчальних програм. Серед інших ухвал цього з'їзду були вимоги домагатися запровадження виробничої системи для всіх викладачів та адміністрації, внесення змін у процес оцінювання знань, присудження вчених сту-

пенів тощо. Більшість вимог Рада прийняла, і восени 1917 р. узгоджувальна комісія професорів і студентів розробила нові правила складання іспитів. Але у січні 1918 р. через більшовицький наступ на Київ та економічну скруту заняття в Академії припинилися. Навчальний процес частково вдалося поновити вже в часи Гетьманату. Власне 1917/1918 навчальний рік був першим роком, коли в стінах вищого духовного освітнього закладу України відбувався навчальний процес. Далі проводити його ставало дедалі складніше, а часто й зовсім неможливо. Причини того були різні — певний час приміщення КДА займали австро-німецькі війська, та й охочих здобувати вищу духовну освіту в такий непевний час знаходилося небагато [1, с. 242-243]. У 1918 р. заклад був змушений постійно вирішувати проблему найму приміщень для читання лекцій. У липні 1918 р. було прийнято новий статут КДА. Академічний устрій передбачав автономію, вільний вибір ректора і професорсько-викладацького складу. Відтепер навчальний заклад адміністративно підпорядковувалася Міністерству сповідань, а канонічно — Київському митрополиту. У навчальні плани вводились обов'язкові курси історії України, української мови, літератури і права, історії Української Церкви з відкриттям відповідних кафедр [1, с. 188-189]. Процес українізації Академії продовжувався і в часи Директорії. Так, у листопаді 1919 р. був затверджений "Законопроект про обов'язковість української мови в дисертаціях на вчені ступені в Духовній академії".

Так склалися життєві реалії, що більшості проектів нової організації академічного життя судилося залишитись нереалізованими. У роки громадянської війни місто переходило від однієї влади до іншої, студенти полишали навчання та йшли на фронт. Українська Центральна Рада була не в змозі реально допомогти закладу і обмежувалася заявам її про підтримку. Реальну увагу до потреб закладу з носіїв державної влади і проявила лише Рада Міністрів за Гетьманату, яка, бодай частково, фінансувала КДА.

У жахливому становищі у ті роки опинилися члени професорсько-викладацької корпорації КДА. У березні 1919 р. ректор КДА єпископ Василій (Богдашевський) в листі до професора Петроградської Духовної Академії написав сповнені болю та відчаю рядки: "Наукова робота цілковито припинилася, і тепер професори думають лише про те, як би не померти з голоду" [2, с. 263]. Люди, котрі займалися тільки викладацькою та науковою діяльністю, були приречені вижити і рятуватись. Молодші члени академічної корпорації повийжджали з Києва у відрядження, інші, щоб прогодувати сім'ю, йшли в села простими псаломщиками, окремих викладачів харчами постачали парафіяни або студенти КДА, які походили з сіл. Декому врятуватися не судилося — вони, будучи фізично виснаженими, померли від хвороб, що тоді лютували [1, с. 279, 286-287].

Процес занепаду Академії довершила радянська влада, не вельми приязно налаштована до церковної інституції — в останні дні 1919 р. цей вищий духовний заклад України було ліквідовано. Поспішність, з якою нова влада нищила КДА, мала підстави — академічна корпорація, по суті, підтримала окупацію української столиці військами генерала Денікіна (від вересня 1919 р.). Тому одразу ж після зайняття міста більшовицькими військами майно закладу надзвичайно оперативно було описане і невдовзі реквізоване.

Певний час серед професорів закладу побувала думка (точніше, чутка) про можливість приєднання КДА до Українського Університету. Подібну ідею в Пет-

рограді про приєднання тамтешньої духовної академії до університету пропагував професор М. Глибоковський, однак надії і київської, і петроградської професури виявилися марними — нова влада рішуче не допускала богословську науку в нову систему освіти. Декілька членів академічної корпорації ще кілька років збиралися на приватних квартирах, нелегально продовжували заняття, навіть захисти дисертацій. Однак з посиленням тиску держави на Церкву вже на початку 1930-х років майже нікого з викладачів і професорів Академії в Києві не залишилося: багато з них померли, хтось був репресований, а хтось виїхав з Києва. На наукову чи викладацьку роботу, споріднену за фахом з колишньою, вдалося влаштуватися хіба що тим професорам, які встигли емігрувати з країни ще під час революційних подій, наприклад, Федору Тітову та Михаїлу Поснову. Таким чином, КДА як освітній та науковий центр остаточно припинила своє існування.

У історії КДА помітну роль відігравали її керівники. Йдеться як про ректорів — безпосередніх її адміністраторів, так і про київських митрополитів. Роль останніх влучно означив дослідник історії закладу А. Жуковський: "Безпосереднім опікуном і начальником для КДА був Київський митрополит, якого влада була не так статутново-формальна, як дійсна". Особливо помітна роль київського ієрарха у перших п'ятдесят літ існування КДА, коли заклад був цілковито підпорядкований йому, за його поданням (від 1839 р.) призначали ректора КДА [2, с. 336, 347]. Деякі з них прислужились Академії як добрі покровителі, інші співпрацювали із закладом на науковій ниві.

Таким чином, Київська Духовна Академія, заснована у 1819 р., стала головним представником нової імперської системи духовної освіти на українських землях, основним досягненням якої був розрив із украї застарілою схоластичною освітою. До кінця 1860-х років, на першому етапі її формування, уся наукова та навчальна робота перебувала під повним контролем центрального духовно-освітнього відомства країни та церковних властей. На хвилі ліберальних реформ та прагнення модернізувати суспільство у 1869 р. державний апарат дещо послабив контроль над духовними академіями. За умов певної свободи богословської творчості та навчальної діяльності сформувалося професорсько-викладацьке середовище як окремий прошарок у духовному стані. Невдовзі більшість з цих інтелектуалів забили про себе як про силу, яка бажає максимальної самостійності у визначенні напрямів розвитку освітньої та наукової діяльності. Наступний (1884 р.) статут духовних академії ознаменував повернення до колишньої схеми залежності вищих духовних навчальних закладів, і такий розпорядок підтримувала консервативно налаштована частина академічної корпорації. Під час революції 1905 р. баланс сил переважив на користь лібералів, однак невдовзі консерватори відновили втрачені позиції, запровадивши в академіях свою візію схеми освіти та науки, повністю підпорядкованих практично-церковним вимогам. Події 1905 і наступного років виявили глибокі внутрішні суперечності в професорсько-викладацькій корпорації, засвідчили існування різних, кардинально протилежних бачень шляхів розвитку вищої духовної освіти та науки в Російській імперії, що на практиці означало розкол в академічному середовищі, у тому числі спільноті КДА. Ситуація на користь лібералів змінилася у 1917 р., у КДА вона була поєднана її спробами українізувати духовну освіту. Однак ці починання не були реалізовані у

зв'язку із суспільно-політичною ситуацією в країні де ані духовній освіті, ані богословській науці місця не було.

Список використаної літератури

1. *Тимов Ф.И.* Имперская Киевская Духовная Академия в ея трехвековой жизни и деятельности (1615 – 1915 г.г.). Исторические записки. – К., 1915. – 423 с.
2. *Тимов Ф.И.* Киевская Духовная Академия в эпоху реформ 1796 – 1869 г.г. – К., 1910. – 875 с.
3. *Тимов Ф.И.* Киевская Духовная Академия в эпоху реформ: 1796 – 1819 г.г. – К., 1910. – 47 с.

Едуард Дарюга

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ОСВІТИ У ВИЩІЙ ШКОЛІ: ВІТЧИЗНЯНИЙ ТА ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

У сучасному суспільстві якість освіти стає головним аргументом людського розвитку, який задовольняє, по-перше, прагнення людини до самовдосконалення й саморозвитку, по-друге, потреби суспільства в освічених і висококультурних громадянах. В умовах європейської інтеграції Україна зобов'язана дотримуватися загальних стандартів якості освіти та постійно її підвищувати.

Якість вищої освіти визначається як здатність задовольняти потреби споживачів і суб'єктів освітнього процесу. Оскільки запити різних соціальних, професійних груп, окремих осіб можуть бути різними, тому й результати можуть бути оцінені різними суб'єктами (студентами, батьками, викладачами, роботодавцями тощо) за різними критеріями, на різних рівнях, що актуалізує проблему підходів технології моніторингу та управління якістю вищої освіти [11].

Формування оптимальної мережі передбачає визначення типів доуніверситетських і університетських навчальних закладів, зокрема, доуніверситетські – професійні коледжі і коледжі та університетські заклади – університети, академії. Перші передбачають підготовку кваліфікованих робітників та фахівців тільки за освітньо-кваліфікаційним рівнем «молодший спеціаліст», другі готують фахівців за освітньо-кваліфікаційним рівнем «молодший спеціаліст» та «бакалавр».

У дослідженнях проблеми оцінювання якості вищої освіти значний внесок зробили такі вітчизняні й зарубіжні науковці: Архипова С. П. [1], Ляшенко О. І. [3], Селезньова Н. О. [7], Субетто О. І. [8], Фоменко Н. А. [10]. Класифікаційні ознаки та підходи до оцінювання якості освіти вивчають Лукіна Т.О. [2], Сафонова В.С. [6]. Отже, окреслене питання є актуальним і певною мірою досліджується науковцями, але багато аспектів потребує подальшого розгляду і вироблення пропозицій для прийняття дієвих управлінських рішень.

Найбільш показовим стосовно оцінки якості вищої освіти є досвід Великобританії, яка входить до країн – засновниць Болонського процесу і чия система зовнішнього оцінювання якості вищої освіти є не просто всеохоплюючою, але й однією з найскладніших та найавторитетніших у світі. Нововведення у сфері управління якістю освіти Великобританії стали предметом наукових обговорень, метою